Մեզ գրում են ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ. Ննդեան հրագալոյցի օրը Փոքր-Արաքէլ գիւղում, երբ քահանան պատրաստվում է եղել պատարագ մատուցանել, գիւղի բնակիչների կէսը, որ խռոված էին այդ քահանայից, դալիս են եկեղեցի և ուզղակի սեղանը բարձրանալով, վեր են առնում սկիհը և տանում են տուն։ Քահանան լսելով գիւղի միս կէսի խնդիրը, հաղորդութեան խորհուրդը կատարում է մի մաքուր անօթի մէջ։ Անբաւական կողմը մօտակայ Սաթխան գիւղի նորընծայ քահանային է հրաւիրում պատարագ մատուցանելու, յանձնում է նրան սկիհը և պատարագից յետոյ դարձեալ առնում է տունը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

Ահաւոր մի քանի ուրիշ եղեռնագործութիւնների թւում և հետևեալ սարսափելի բարբարոսութիւնները. յիշեալ բրօշիւրի մէջ ասված է, որ այդ երկրում ամենայն անզգթութեամբ տանջում են մարդոց, կարում են քիթը, շրթունքները, ատամները, հանում են աչքերն ու ականջները, վերաւորում ու անդամահանդամ են անում. իբրև օրինակ յիշեալ գրքոյկում պատմված է, որ 1877 թուին Խընուսի Կէրտ գիւղում Շէյխ-Մուրադ անունով եղեռնագործը տանջանքի ենթարկեց նոյն գիւղի Մանասէ անունով ծերխատէր քահանային, նրան վարեցին մի ցցի վրա, և զանազան բարբարոսական տանջանքներից յետոյ նրան թողեցին կիսամեռ։ Քիչ ժամանակից յետոյ քահանան վախճանվեցաւ։ Տանջանքներից յետոյ, կապեցին նրա կնոջը և հարսին և նրանց անասնաբար բռնաբարեցին։ Ճշմարիտ է, որ եղեռնագործը մի քանի վաղիների հետ միասին աքսորվեցաւ. բայց, ինչպէս և միշտ, նա կըրկին վերադարձաւ։

Բացի այս Իրօ և Հաշան քիւրդերը Պուրնաղ գիւղի բնակիչ Յակովբ անունով գիւղացու-տմարձիքները սեղմելով զանազան զործիքներով, իր տան կարի վրա ոտքերից կախեցին, և նա մնաց այդպէս իրիկուանից մինչև առաւօտ. այժմ այդ խեղճ մարդը ներքինի է։

Ամեն տեսակ շարժական կայք, մանաւանդ խանչալ, սուր, ատրճանակ, հրացան ևն, ևն. բոլորն էլ առաջին պատահած մուսուլմանի սեփականութիւն են։

Մի պաշտօնական յայտարարութեան մէջ ցոյց է տուած, որ Մուշի նահանգում 1877—78, վաթսուն եօթ հազի հայեր են սպանված, տասն հինգ տարուայ ընթացքում 160-ից աւելի էլ վանի նահանգում են սպանված. և այդ սպանվածների մեծ մասը կազմում են քահանաներ, ազդեցութիւն ունեցող մարդիկ, և վերջապէս ժողովրդի ամենաաժեղ, ամենաաշխոյժ և ամենաբնեռ մասը։

Ֆիրնկի բնակիչ Սադուն և Միրաքիւրդերը սպանում են Ռէհանցի Յարութիւն անունով հային. նրա միակ որդին լսելով հօր սպանութեան լուրը, փազում է և արտասվելով գրկում է հօր դիակը, քիւրդերը կատաղութեամբ սպանում են որդուն և զոհի եղբօրը, որը ազատում էր խնայել իր եղբօրորդու կեանքը։

Այս մարդասպանները մինչև այս օր էլ դեռ չեն պատժված։

Ամենքը կարող են վկայել, որ այդ աւազակապետ Միհր-Ալին և նրա ամբողջ խումբը միշտ յարգված են տեղական իշխանութիւններից։

Բայբուրտի շրջակայքում գտնված Աւերակ անունով գիւղում թիւրքերը Սակա-Օգլուի տանը բռնաբարում են չորս հայ տղաներ. իսկ ինչ կը վերաբերի փախցրած ու բռնաբարված հայ կանանց ու աղջկերանց, էլ թիւ ու համար չը կայ։ Միայն շէյխ Սաբաղուլահ (դա Զէյալէդդինի հայրն է) մի քանի տարուայ ընթացքում յաջողացրել է 167 կին ու աղջիկներ փախցնել ու բռնաբարել։ Իսկ վերջին պատերազմի ժամանակ Բայազէդում, Արաշկերտում և ուրիշ շատ տեղերում նրա որդու արած քաղաղրդութիւններն արդէն յայտնի են «Մշակի» ընթերցողներին անցեալ տարուայ «Մշակում» տպված պ. Մէլիքզադէի Զէլալէդդին վերնագրով յօդուածից։

Քիւրդերն ու թիւրքերը բան ու գործ են շինել պղծելու կործանել վանքերը, որոնցից նրանք շինում են շտեմարաններ, գոմեր և շատ անգամ էլ ազբանոցներ։ Նրանք փչրում ոտքի տակ են գցում տաճարների սրբազան անօթները, նրանք ծաղրածութեան առարկայ են շինում ծէսերը, կարտում են դիակները. ննջեցեալների պատանքն ու ոսկորները կտոր-կտոր են անում և կապում շների վզին։ Անցեալ տարի Տեառնընդառաջի տօնին Խընուսի շրջակայ Կարաչօրան անունով գիւղում Կալօ և Ուսսօ անունով քիւրդերը կապեցին մէկ շուն և գցելով նրան խոտի մի դէզի մէջ, կրակ տուին խոտին կանչելով. «Հայեր, եկէք, տօնեցէք ձեր Յիսուսի գալուստը։

1877 թուին էլ Դերջան նահանգի Մանդ գիւղի եկեղեցին կողոպտելուց յետոյ, եկեղեցու դռան ճակատից մի սատված շուն էին կախել։

Հայը հեռանում է իր մայրենի երկրից՝ երկար տարիներով թողնելով իր ընտանիքը թշուառութեան մէջ, և երբ երկար տարիներից յետոյ՝ նա վերադառնում է իր հայրենիքը, քանհինդ և մինչև երեսուն տարուայ արեան քրտինքով Թիֆլիսում, Կ. Պոլսում կամ մի ուրիշ տեղ փաստակած փողերը յափշտակվում են նրանից կամ դեռ տուն չը հասած՝ ճանապարհին, և կամ թէ երբ նա արդէն տուն է հասել։

Ինչված քրիստոնեաներն ո՞ւմ պէտք է գիմեն, նրանք գիմում են տեղական իշխանութիւններին. բայց սա մի աշխարայ իրողութիւն է, որ երբ մի քիւրդ կամ թիւրք սրպանել է մի քրիստոնեայ, այն ժամանակ գաւառներն ու իշխանութիւնները մնում են տարակուսած, չը գիտեն դատապարտեն մեղապարտին թէ ոչ. յաճախ մարդասպանները մնում են անմեղ. բայց եթէ պատահում է, որ նրանք դատապարտում էլ են, այն էլ լինում է մի կիսատ պատիժ, որ շատ յաճախ մնում է անկատար։ Բայց եթէ Աստուած չանէ այդ յանցաւորը հայ լինի, օ, այն ժամանակ իշխանութիւնը կատաղում է, և օգուտ է քաղում գէպքից ինչել քրիստոնեաներին և նրանց իր մի չաղ տուգանք է խլում։

Մի ամիս առաջ, մի թիւրք կին փախել էր մի հայ երիտասարդի հետ, և այդ պատճառով 18 հայեր բանտարկվեցան, և այս իրողութիւնն էլ յայտնի է բրիտանական հիւպատոսին։

Նախորդ տարին Մուշի շրջակայ լեռնաբնակ քիւրդերը յարձակվեցան Սէմալ և Շաբոլորն էլ առաջին պատահած մուսուլմանի սեփականութիւն են։

Մի պաշտօնական յայտարարութեան մէջ ցոյց է տուած, որ Մուշի նահանգում 1877—78, վաթսուն եօթ հազի հայեր են սպանված, տասն հինգ տարուայ ընթացքում 160-ից աւելի էլ վանի նահանգում են սպանված. և այդ սպանվածների մեծ մասը կազմում են քահանաներ, ազդեցութիւն ունեցող մարդիկ, և վերջապէս ժողովրդի ամենաաժեղ, ամենաաշխոյժ և ամենաբնեռ մասը։

Ֆիրնկի բնակիչ Սադուն և Միրաքիւրդերը սպանում են Ռէհանցի Յարութիւն անունով հային. նրա միակ որդին լսելով հօր սպանութեան լուրը, փազում է և արտասվելով գրկում է հօր դիակը, քիւրդերը կատաղութեամբ սպանում են որդուն և զոհի եղբօրը, որը ազատում էր խնայել իր եղբօրորդու կեանքը։

Այս մարդասպանները մինչև այս օր էլ դեռ չեն պատժված։

Ամենքը կարող են վկայել, որ այդ աւազակապետ Միհր-Ալին և նրա ամբողջ խումբը միշտ յարգված են տեղական իշխանութիւններից։

Բայբուրտի շրջակայքում գտնված Աւերակ անունով գիւղում թիւրքերը Սակա-Օգլուի տանը բռնաբարում են չորս հայ տղաներ. իսկ ինչ կը վերաբերի փախցրած ու բռնաբարված հայ կանանց ու աղջկերանց, էլ թիւ ու համար չը կայ։ Միայն շէյխ Սաբաղուլահ (դա Զէյալէդդինի հայրն է) մի քանի տարուայ ընթացքում յաջողացրել է 167 կին ու աղջիկներ փախցնել ու բռնաբարել։ Իսկ վերջին պատերազմի ժամանակ Բայազէդում, Արաշկերտում և ուրիշ շատ տեղերում նրա որդու արած քաղաղրդութիւններն արդէն յայտնի են «Մշակի» ընթերցողներին անցեալ տարուայ «Մշակում» տպված պ. Մէլիքզադէի Զէլալէդդին վերնագրով յօդուածից։

Քիւրդերն ու թիւրքերը բան ու գործ են շինել պղծելու կործանել վանքերը, որոնցից նրանք շինում են շտեմարաններ, գոմեր և շատ անգամ էլ ազբանոցներ։ Նրանք փչրում ոտքի տակ են գցում տաճարների սրբազան անօթները, նրանք ծաղրածութեան առարկայ են շինում ծէսերը, կարտում են դիակները. ննջեցեալների պատանքն ու ոսկորները կտոր-կտոր են անում և կապում շների վզին։ Անցեալ տարի Տեառնընդառաջի տօնին Խընուսի շրջակայ Կարաչօրան անունով գիւղում Կալօ և Ուսսօ անունով քիւրդերը կապեցին մէկ շուն և գցելով նրան խոտի մի դէզի մէջ, կրակ տուին խոտին կանչելով. «Հայեր, եկէք, տօնեցէք ձեր Յիսուսի գալուստը։

1877 թուին էլ Դերջան նահանգի Մանդ գիւղի եկեղեցին կողոպտելուց յետոյ, եկեղեցու դռան ճակատից մի սատված շուն էին կախել։

Հայը հեռանում է իր մայրենի երկրից՝ երկար տարիներով թողնելով իր ընտանիքը թշուառութեան մէջ, և երբ երկար տարիներից յետոյ՝ նա վերադառնում է իր հայրենիքը, քանհինդ և մինչև երեսուն տարուայ արեան քրտինքով Թիֆլիսում, Կ. Պոլսում կամ մի ուրիշ տեղ փաստակած փողերը յափշտակվում են նրանից կամ դեռ տուն չը հասած՝ ճանապարհին, և կամ թէ երբ նա արդէն տուն է հասել։

Ինչված քրիստոնեաներն ո՞ւմ պէտք է գիմեն, նրանք գիմում են տեղական իշխանութիւններին. բայց սա մի աշխարայ իրողութիւն է, որ երբ մի քիւրդ կամ թիւրք սրպանել է մի քրիստոնեայ, այն ժամանակ դատաւորներն ու իշխանութիւնները մնում են տարակուսած, չը գիտեն դատապարտեն մեղապարտին թէ ոչ. յաճախ մարդասպանները մնում են անմեղ. բայց եթէ պատահում է, որ նրանք դատապարտում էլ են, այն էլ լինում է մի կիսատ պատիժ, որ շատ յաճախ մնում է անկատար։ Բայց եթէ Աստուած չանէ այդ յանցաւորը հայ լինի, օ, այն ժամանակ իշխանութիւնը կատաղում է, և օգուտ է քաղում գէպքից ինչել քրիստոնեաներին և նրանց իր մի չաղ տուգանք է խլում։

Մի ամիս առաջ, մի թիւրք կին փախել էր մի հայ երիտասարդի հետ, և այդ պատճառով 18 հայեր բանտարկվեցան, և այս իրողութիւնն էլ յայտնի է բրիտանական հիւպատոսին։

Նախորդ տարին Մուշի շրջակայ լեռնաբնակ քիւրդերը յարձակվեցան Սէմալ և Շաբոլորն էլ առաջին պատահած մուսուլմանի սեփականութիւն են։

Մի պաշտօնական յայտարարութեան մէջ ցոյց է տուած, որ Մուշի նահանգում 1877—78, վաթսուն եօթ հազի հայեր են սպանված, տասն հինգ տարուայ ընթացքում 160-ից աւելի էլ վանի նահանգում են սպանված. և այդ սպանվածների մեծ մասը կազմում են քահանաներ, ազդեցութիւն ունեցող մարդիկ, և վերջապէս ժողովրդի ամենաաժեղ, ամենաաշխոյժ և ամենաբնեռ մասը։

Ֆիրնկի բնակիչ Սադուն և Միրաքիւրդերը սպանում են Ռէհանցի Յարութիւն անունով հային. նրա միակ որդին լսելով հօր սպանութեան լուրը, փազում է և արտասվելով գրկում է հօր դիակը, քիւրդերը կատաղութեամբ սպանում են որդուն և զոհի եղբօրը, որը ազատում էր խնայել իր եղբօրորդու կեանքը։

Այս մարդասպանները մինչև այս օր էլ դեռ չեն պատժված։

Ամենքը կարող են վկայել, որ այդ աւազակապետ Միհր-Ալին և նրա ամբողջ խումբը միշտ յարգված են տեղական իշխանութիւններից։

Բայբուրտի շրջակայքում գտնված Աւերակ անունով գիւղում թիւրքերը Սակա-Օգլուի տանը բռնաբարում են չորս հայ տղաներ. իսկ ինչ կը վերաբերի փախցրած ու բռնաբարված հայ կանանց ու աղջկերանց, էլ թիւ ու համար չը կայ։ Միայն շէյխ Սաբաղուլահ (դա Զէյալէդդինի հայրն է) մի քանի տարուայ ընթացքում յաջողացրել է 167 կին ու աղջիկներ փախցնել ու բռնաբարել։ Իսկ վերջին պատերազմի ժամանակ Բայազէդում, Արաշկերտում և ուրիշ շատ տեղերում նրա որդու արած քաղաղրդութիւններն արդէն յայտնի են «Մշակի» ընթերցողներին անցեալ տարուայ «Մշակում» տպված պ. Մէլիքզադէի Զէլալէդդին վերնագրով յօդուածից։

Քիւրդերն ու թիւրքերը բան ու գործ են շինել պղծելու կործանել վանքերը, որոնցից նրանք շինում են շտեմարաններ, գոմեր և շատ անգամ էլ ազբանոցներ։ Նրանք փչրում ոտքի տակ են գցում տաճարների սրբազան անօթները, նրանք ծաղրածութեան առարկայ են շինում ծէսերը, կարտում են դիակները. ննջեցեալների պատանքն ու ոսկորները կտոր-կտոր են անում և կապում շների վզին։ Անցեալ տարի Տեառնընդառաջի տօնին Խընուսի շրջակայ Կարաչօրան անունով գիւղում Կալօ և Ուսսօ անունով քիւրդերը կապեցին մէկ շուն և գցելով նրան խոտի մի դէզի մէջ, կրակ տուին խոտին կանչելով. «Հայեր, եկէք, տօնեցէք ձեր Յիսուսի գալուստը։

1877 թուին էլ Դերջան նահանգի Մանդ գիւղի եկեղեցին կողոպտելուց յետոյ, եկեղեցու դռան ճակատից մի սատված շուն էին կախել։

Հայը հեռանում է իր մայրենի երկրից՝ երկար տարիներով թողնելով իր ընտանիքը թշուառութեան մէջ, և երբ երկար տարիներից յետոյ՝ նա վերադառնում է իր հայրենիքը, քանհինդ և մինչև երեսուն տարուայ արեան քրտինքով Թիֆլիսում, Կ. Պոլսում կամ մի ուրիշ տեղ փաստակած փողերը յափշտակվում են նրանից կամ դեռ տուն չը հասած՝ ճանապարհին, և կամ թէ երբ նա արդէն տուն է հասել։

Ինչված քրիստոնեաներն ո՞ւմ պէտք է գիմեն, նրանք գիմում են տեղական իշխանութիւններին. բայց սա մի աշխարայ իրողութիւն է, որ երբ մի քիւրդ կամ թիւրք սրպանել է մի քրիստոնեայ, այն ժամանակ դատաւորներն ու իշխանութիւնները մնում են տարակուսած, չը գիտեն դատապարտեն մեղապարտին թէ ոչ. յաճախ մարդասպանները մնում են անմեղ. բայց եթէ պատահում է, որ նրանք դատապարտում էլ են, այն էլ լինում է մի կիսատ պատիժ, որ շատ յաճախ մնում է անկատար։ Բայց եթէ Աստուած չանէ այդ յանցաւորը հայ լինի, օ, այն ժամանակ իշխանութիւնը կատաղում է, և օգուտ է քաղում գէպքից ինչել քրիստոնեաներին և նրանց իր մի չաղ տուգանք է խլում։

Մի ամիս առաջ, մի թիւրք կին փախել էր մի հայ երիտասարդի հետ, և այդ պատճառով 18 հայեր բանտարկվեցան, և այս իրողութիւնն էլ յայտնի է բրիտանական հիւպատոսին։

Նախորդ տարին Մուշի շրջակայ լեռնաբնակ քիւրդերը յարձակվեցան Սէմալ և Շաբ

Պարոններ, ժողովը բացուած է. քարտուղար, գրիր, ով ինչ հարց կառաջարկի, առաջարանեց ժողովի նախագահը։

Հարցերը գրվեցան։

—Կարդա առաջին հարցը, պ. քարտուղար, հրամայեց նախագահը։

—Անխղճութիւն, կարդաց քարտուղարը։

—Այդ հարցը ես եմ առաջարկել, ասաց նստողներից մինը։ Երէկ պ. Մարկոսը երկու աչակերտի գլուխ է կոտրել, որոնք փողոցի մէջից լաց վնեվով գնացել են սրբազանին. այդ տեսակ վարմունքը վարժապետի կողմից անխղճութիւն է։

—Շատ ճշմարիտ է, ես պատահմամբ երկու աչակերտի գլուխ կոտրել եմ. բա՛ քո արածը անխղճութիւն չէ, որ գիշեր ցերեկ կարտաբանութեամբ ես անցկացնում, օրը երկու դաս բաց ես թողնում և մանաւանդ ծեծելիս էլ այնպէս խորամանկութեամբ ես ծեծում, որ չէ երևում։ Վերջապէս, թէև պատիժը մեղմում ընդունված չէ, բայց ամենքս միմեանցից ծածուկ պատժում ենք. էլ ինչի էք սուտ խօսում....

Ժողովը կէս ժամ այս հարցի վրա դատաղռալուց զկնի, դարձեալ վճռեց, չը պատժելու։

—Բարտուղար, հետևեալ հարցը, ձայն տուեց նախագահը։

—Զայնագրութեան ուսուցիչ, կարդաց քարտուղարը։

—Հա, պարոններ, մենք այս տարի ձայնագրութեան ուսուցիչ դեռ չենք գտել. հաբկաւոր է մտածել։

—Ես ձայնագրութեան մի լաւ ուսուցչի տեղ գիտեմ, իսկոյն պատասխանեց մի լղար մանկավարժ։

—Ո՞վ է։

—Զայնագրութեան վկայական էլ ունի։

—Ես հարցնում եմ ո՞վ է։

—Մի տարի էլ վանքը վարժապետ եղաւ։

—Եղբայր, ինձ չես հասկանում, ես քեզ հարցնում եմ ո՞վ է, ո՞վ։

—Այն ջահիլ տղէն որ քաղաքում միկիտանչութիւն էր անում։

—Անունն ինչ է։

—Տիրացու Պետոյ։

—Չէ, տո՛, էն էշակչին, որ գիւղերում մանրավաճառութիւն է անում։

—Այո՛։

—Այո, մեր կողքի միկիտանն էլ շատ կերդայ գուգայ մի բօզ իշով, նա խօմ չի։

—Այո՛, այո՛, իսկ այդէ։

—Եանի նա բան գիտի, էն լոթին։

—Ո՛, մի բաղցր ձայն ունի որ քարերը կը լացացնի։ Մի ժամանակ սազանտար էր, աշիւղ էր, ինչ ես ասում։

—Դէ մեզ էլ ձայնն է հարկաւոր, աշխարհագրութիւն, ու պատմութիւն խօմ չը պիտի սովորացնէ, եղբարիկեց նախագահը և հրամայեց, պ. քարտուղար, մի նամակ գրի, ուղարկենք այդ տղայի ետևից։»

—Պարոններ, ժամը 11 խփեց. ժողովը փակված է. մնացեալ հարցերը հետևեալ նիստում։»

VII.

Հետևեալ առաւօտը դուրս եկաւ քաղաքից մի ալ ձիաւոր, մի կնքեալ նամակ էլ գրպանը դրեց ու ձիու գլուխը ուղղեց դէպի հարաւ։ Անցկացաւ առաջին, երկրորդ և երրորդ գիւղը, պատահեց մի ջահիլ տղամարդի, որ իշի վրա մի երկու խուրձ եռնջայ բարձած տանում էր քաղաք վաճառելու։

—Բարի լուս, աղբար, ասաց քաղաքացի ձիաւորը։

—Աստծու բարին։

—Աղբար ջան, յոտնվերուդ մեռնիմ, ինի՞ Տ... գեղ օր կըսինկը, վէր թարգին է, ճամբան կորցրիր իմ...։

—Էն պղտիկ սըրթը տեսնիս կը, ընտուր տակըն է։

—Օղորմի հայրիկ մարիկիդ հոգուն։ Աճապ ինի Ոստայ Մկրէի մանչը գնդն է։

—Տիրացու Պետոն։

—Հրամեր ես։

—Ընձէն էլ մեծ Պետո՛յ։ Ի՞նչ ունիս ըսելու։

—Հա՛, դու՛ ես տիրացու Պետոն. օրհնած, փնտռելէն հոգիս յելիր է։ Ասան, իսի բարեգիրը հրամանքիդ վրան։

Տիրացու Պետոն զարմանալով խլեց նամակը ձիաւորի ձեռքից և սկսեց կմկմացնել և մեծ տանջանքով կարդալ մի քանի անգամ և վերջապէս կէսը նամակից հազիւ հազ հասկացաւ որ իրան հրաւիրում են քաղաք ձայնագրումեան ուսուցիչ։ Նամակը ծոցը դրեց և ասաց ձիաւորին, «կերթաս յընձէն շատ սիրով և կարօտով բարև կենես էս գիր գրող աղին և կըսես թէ տիրացու Պետոն ըսաւ մէ քիչ եռնջայ ունիմ, էս էրկօրս ծախեմ, կուգամ. յիմացար. դէ գնա։

VIII.

187.... թական սեպտեմբերի 25-էր։ №... քաղաքի դպրոցի երկայնահասակ վերակացուն զանգակը խփեց։ 400-ի չափ աչակերտները բարեհնեան խառնակութեամբ, գոռալով, գոչալով ներս թափվեցան դասասենները և սկսեցին սովորական կերպով իրար թակել մինչև վարժապետերի ներս մտնելը։ Ահա դուռը բացվեց, ներս մտաւ կոպիտ շարժուածքով մի սեղէմ երիտասարդ, որի եւրոպական ձևով նոր կարած հագուստը, կռախմալի սպիտակ շապիկը. ճռճռան կօշիկները կարծել էին տալիս մարդու թէ դա անպատճառ եւրոպական համալսարաններից մէկում աւարտած կը լինի։ Բայց նրա կոշտ և գիւղական բառերով արտասանութիւնը և կոպիտ շարժուածքը իսկոյն փարատում էին առաջին կասկածը և բացատրում որ սա մեր վաղածանօթ դպրոցի Պետոն է, Ղարսի միկիտանչին է և երէկվայ էշակչի մանրավաճառն է, որ այսօր լոկ իւր քաղցր ձայնի ընդունելութեան պատճառով ուսուցչական փափուկ պաշտօնը կատարելու բաղդն է ունեցել։

Երևակայիր, սիրելի ընթերցող, մեր տիրացու Պետոն ի՞նչ տեղից ի՞նչ տեղ բարձրացաւ։ Ուրեմն դաս հայաբնակ գիւղերի վրա։ Հայերն իրանց ստիպված են համարում պաշտպանվել, վերջապէս կուռ միջոցին չորս հոգի քիւրդերից են սպանվում, չորս հոգի էլ հայերից։ Մուշի իշխանութիւններն այս գործը քննելու միջոցին հետևեցին մուսուլման կրօնաւորների կօրանին և շէրիին համաձայն կազմված ֆէտվային, որի զօրութեամբ երկու քրիստոնեաները հաւասար են մէկ մուսուլմանի, ուստի և պահանջեցին հայերից երկու քիւրդերի արեան գինը, որը պանազան անխիղճ տանջանքներով վճարել տալուց յետոյ՝ նրաք խլեցին խեղճ գիւղացիների գէնքերը, և այդպէսով նրանց զրկեցին ամեն միջոցից պաշտպանվելու անխիղճ յափշտակողների գէմ իրանց կեանքը, հարստութիւնը և պատիւը։

Էրզրումում 1872-ին մի օր կէսօրից յետոյ՝ հրապարակի մէջ թիւրքերն ամբոխի աչքի առաջ սպանեցին Պաչատուր Էֆէնդի Պասարմաջեանին, և այդ միակ այն լոկ պատճառով, որովհետև նրա առևտրական զործերը յաջող էին գնում, և թիւրքերը չէին կարող առանց նախանձի նայել այդ բանի վրա։

1862 թուի յունվարի 4-ին Էրզրումի կառավարիչ Խէյրէդդին փաշան մի յայտարարութիւնով տեղեկացնում է մեծ վիզիրին հայերի կրած չարչարանքների մասին, և յայտնում է, որ այս նեղութիւններից ստիպված հայերն սկսում են զաղթել, և որ սրանից երկիրը և կայսերական գանձարանը մեծամեծ վնասներ կը կրեն։ Երկար ժամանակ անցնում է, ոչինչ պատասխան չէ գալի. փաշան գրագրութիւններ է շարունակում, վերջապէս մեծ վիզիրից ստանում է հետևեալ պատասխանը.

«Ձեր գործը չէ բնաւ խառնվել պետական քաղաքականութեան մէջ, և մի այդպիսի տեսակէտից նայել գործերի վրա։ Բարի ճանապարհ, այն հայերին, որոնք կը կամենան զաղթել։ Ես կը բնակեցնեմ երկիրը չէրքէզներով և ուրիշ ցեղերով։»

(Կը շարունակվի)

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ